

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВНИТЦВА І АРХІТЕКТУРИ

ЧИЖЕВСЬКА ЛІДІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 712.2

**ПРИНЦИПИ АРХІТЕКТУРНО-ПЛАНУВАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ
СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ І ПОСЕЛЕНЬ З ТУРИСТИЧНО-
РЕКРЕАЦІЙНИМИ ФУНКЦІЯМИ**

18.00.04 – Містобудування та ландшафтна архітектура

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата архітектури

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Київському національному університеті будівництва і архітектури Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор архітектури, професор, 18.00.04
Панченко Тамара Федотівна, Київський національний університет будівництва і архітектури, завідувач кафедри ландшафтної та туристично-рекреаційної архітектури.

Офіційні опоненти: доктор архітектури, доцент, 18.00.04
Шульга Генадій Михайлович, Національний університет «Львівська політехніка», професор кафедри містобудування.

кандидат архітектури, доцент, 18.00.04
Мерилова Ірина Олександрівна, ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва і архітектури», доцент кафедри архітектурного проектування і дизайну.

Захист відбудеться «22» квітня 2021 року о 15-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.26.056.02 Київського національного університету будівництва і архітектури за адресою: 03037, м. Київ, Повітрофлотський проспект, 31, аудиторія 466.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського національного університету будівництва і архітектури за адресою: 03037, м. Київ, Повітрофлотський проспект, 31.

Автореферат розісланий «18» березня 2021 року.

В.о. вченого секретаря
спеціалізованої вченої ради

Ю.В.Третьак

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Головною тезою «Центрально-східноєвропейської федерації по розвитку сільського зеленого туризму» Ради Європи є те, що «XXI сторіччя буде сторіччям відпочинку в сільській місцевості», а структурами Ради Європи задекларовано у зв'язку з цим «інтегрований розвиток села та підтримки сільської рекреації нарівні із захистом природи» (2007 р.). На вимогу «Європейської федерації сільського та фермерського туризму» - EUROGETTES, членом якої є Україна, розроблено систему екологічного маркування садиб в Україні, а відповідно до програми вітчизняної «Спілки сприяння розвитку сільського туризму України» - категоризацію різних форм рекреаційного використання сільського житла (2005 р.). Природній і людський потенціал сільської місцевості України в умовах запровадження адміністративної реформи стає важливим підґрунтям для реалізації сучасної цивілізаційної потреби в нових формах туристично-рекреаційних послуг в якості містоутворюючого фактору для розвитку об'єднаних територіальних громад та відродження окремих сільських населених пунктів.

Загальнотеоретичні положення містобудівного та соціально-економічного розвитку територій та поселень викладено у фундаментальних дослідженнях Ю.М.Білоконя, В.М.Вадімова, М.М.Габреля, М.М.Дьоміна, В.І.Нудельмана, Ю.М.Палехи, А.М.Плешкановської, В.О.Тімохіна, Г.Й.Фільварова, І.І.Фоміна, Б.С.Черкеса; теоретичні основи курортно-рекреаційного містобудування – у наукових працях вітчизняних вчених: В.І.Зарецького, Н.Я.Крижанівської, О.А.Мірошниченка, Т.Ф.Панченко, І.Д.Родічкіна, В.В.Шулика, Г.М.Шульги; з проблем туристично-краєзнавчих досліджень та рекреаційної географії відомі роботи С.О.Бейдика, А.Г.Лук'янової, С.І.Поповича, М.М.Рутенського та інших. Особливості організації сільського туризму та рекреації відображено також у публікаціях зарубіжних фахівців – В. Lance, I. Majeovsky, I. Sikora, V. Savicki, V. Stauskas.

Проблемам розвитку сільських територій, систем обслуговування сільських населених пунктів та архітектури сільських житлових і громадських будівель присвячено наукові дослідження таких вчених, як: Г.І.Болотов, Г.А.Делеур, Г.В. Зенькович, В.Н. Косенко, Ю.А.Косенко, Б.М.Маханько, С.Б.Мойсеєва, З.В.Мойсеєнко, Ю.В.Самойлович, Г.М.Рогожин, Ю.Ф.Хохол, О.П.Чижевський, О.П.Шутько; питанням організації об'єднаних територіальних громад – науково-проектні роботи Т.В.Криштоп, О.П.Чижевського, В.О.Яценка; особливостям народного зодчества традиційного сільського житла, сакральної архітектури та збереження архітектурної спадщини в сільській місцевості України - Т.В.Косьміної, Г.Н.Логвина, Л.В.Прибеги, П.А.Рачкова, О.Л.Слепцова, В.П.Самойловича, Я.М.Тараса.

Аналіз науково-теоретичних досліджень та проектної практики, що стосуються даної теми, дозволив визначити низку не вирішених питань:

а) не розроблено концептуальні засади комплексного розвитку в межах сільських територій як об'єктів агропромислового виробництва, так і туристично-рекреаційних закладів; б) не врахована специфіка формування сільської системи громадського обслуговування на засадах сезонності роботи агропромислових та туристично-рекреаційних об'єктів; в) не досліджено питання економіко-містобудівного обґрунтування розвитку туристично-рекреаційних функцій сільських територій та поселень; г) не сформована нормативно-методична база проектування сільських територій з туристично-рекреаційними та курортними функціями.

Зв'язок роботи з науковими програмами. Тема дисертації узгоджена з основними напрямками державної політики, що відображено у Земельному Кодексі України (1990 р.) та Законах України: «Про природно-заповідний фонд України» (1990 р.), «Про туризм», (1995 р.), «Про курорти» (2000 р.), «Про сільський зелений туризм» (2003 р.), «Про особисте селянське господарство», (2003 р.), «Про регулювання містобудівної діяльності» (2011 р.) та у «Державній цільовій програмі розвитку туризму та курортів України на період до 2020 року».

Дисертація на тему «Принципи архітектурно-планувальної організації сільських територій і поселень з туристично-рекреаційними функціями» відповідає паспорту спеціальності 18:00.04 – «Містобудування та ландшафтна архітектура». Тема роботи пов'язана з науковими дослідженнями кафедри «Ландшафтної та туристично-рекреаційної архітектури» Київського національного університету будівництва і архітектури, зокрема з науково-дослідною роботою «Дослідження архітектурно-ландшафтної організації прибережних територій» (№ державної реєстрації 0115U005162).

Дисертаційна робота є підсумком багаторічних наукових досліджень та проектної практики автора в ДП «УКРНДПЦИВІЛЬБУД» та ТОВ «УКРНПЦИВІЛЬБУД» у якості архітектора та головного архітектора б проектів планування об'єднаних територіальних громад (ОТГ) з туристично-рекреаційними функціями, у тому числі «Схем планування території»: Сатанівської ОТГ (Хмельницька область (2017 р)), «Присиваської ОТГ (Херсонська область (2017 р)), «Волочиської міської ОТГ (Хмельницька область (2017 р)), «Рукшинської ОТГ (Чернівецька область (2018 р)), «Коблевської ОТГ (Миколаївська область (2019 р)), «Миколаївської ОТГ (Донецька область (2020 р)); матеріали дисертації використано при розробленні ДБН Б.1.4-21:2017 «Склад та зміст схеми планування території, на якій реалізуються повноваження сільських, селищних, міських рад» (№ 343, 2018 р.).

Мета дослідження – розробити наукові принципи архітектурно-планувальної організації туристично-рекреаційного середовища в умовах сільської місцевості та методичні рекомендації щодо комплексного проектування сільських територій і поселень.

Завдання дослідження:

- здійснити аналіз сучасної світової практики розвитку рекреації та туризму в сільських місцевостях; узагальнити досвід науково-проектних робіт

щодо планування та забудови сільських поселень з туристично- рекреаційними функціями; визначити фактори, що впливають на розвиток туристично-рекреаційної діяльності у межах сільських територій і поселень;

- визначити складові загальної методики дослідження поставленої проблеми; представити методичні підходи до оцінки туристично-рекреаційних ресурсів сільських територій і поселень; запропонувати методи економіко-містобудівного обґрунтування туристично-рекреаційних функцій об'єктів, що досліджуються;

- розробити концептуальні засади (класифікацію, принципи, моделі, прийоми) архітектурно-планувальної організації сільських територій і поселень з туристично-рекреаційними функціями; надати пропозиції в частині нормативно-правового забезпечення прийняття рішень щодо розвитку туристично-рекреаційних об'єктів у сільських умовах у процесі розроблення містобудівної документації.

Об'єкт дослідження – сільські території і поселення з туристично-рекреаційними функціями.

Предмет дослідження – принципи архітектурно-планувальної організації сільських територій і поселень з туристично-рекреаційними функціями.

Межі дослідження – територіальні межі дослідження – сільські території і населені пункти України; адміністративні межі – об'єднані територіальні громади; змістовні межі – містобудівні, виробничі та туристично-рекреаційні аспекти використання сільських територій та населених пунктів. Дослідження базується на прикладах функціонально-планувальної організації понад 30 об'єднаних територіальних громад України (Сатанівська ОТГ та Волочиська ОТГ Хмельницької області, Коблевська ОТГ Миколаївської області, Миколаївська ОТГ Донецької області тощо) та прикладах аналогічних об'єктів у зарубіжних країнах таких, як Австрія, Литва, Польща, Словаччина.

Методи дослідження. Загальна методика дослідження включає такі методи: вивчення та аналізу картографічних, статистичних, проектних і науково-дослідних матеріалів; натурних обстежень; експертної оцінки; математичного та просторового аналізу із застосуванням ГІС-технологій; географічної систематизації; графоаналітичного і композиційного аналізу містобудівної структури сільських населених пунктів та територій, а також експериментального проектування; для вирішення проблеми дослідження було застосовано удосконалені автором спеціальні методи – оцінки рекреаційного потенціалу сільських територій та економіко-містобудівного обґрунтування розвитку туристично-рекреаційної сфери.

Інформаційна база даного дисертаційного дослідження - матеріали, зібрані особисто автором у процесі натурних обстежень 12 областей України та підготовки опорних планів і розробки окремих розділів проектів з просторового планування сільських територій та поселень як об'єктів планового та експериментального проектування.

Наукова новизна одержаних результатів.

Вперше:

- науково обґрунтовано стратегічне значення комплексного містобудівного розвитку сільських територій та поселень, що є об'єктом формування нових адміністративно-територіальних одиниць базового рівня – об'єднаних територіальних громад (ОТГ), у межах яких відбуваються складні процеси земельної реформи (приватизація, ринок землі, фермерська діяльність тощо) та активізації розвитку «внутрішнього туризму» - сільської туристично-рекреаційної сфери;

- досліджено фактори (містобудівні, соціально-економічні, природно-культурні), які впливають на формування «поліфункціональної» структури нових сільських територіальних утворень; визначено головні регулятори їх комплексного збалансованого економічного розвитку – «аграрне виробництво – туристично-рекреаційна діяльність», які забезпечують диверсифікацію продуктивних господарств та інноваційне використання інваріантних природно-культурних ресурсів;

- сформульовано основні принципи архітектурно-планувальної організації сільських територій і поселень у межах ОТГ («збереження традиційного сільського розселення», «резервування та цільового використання місцевих природно-культурних ресурсів», «створення нових форм підприємництва», «формування екологічно сприятливого туристично-рекреаційного середовища»).

Удосконалено:

- класифікацію громад та сільських поселень з туристично-рекреаційною функцією (курортні, рекреаційні, агрорекреаційні, дачні тощо);

- методи оцінки рекреаційного потенціалу сільських територій та економіко-містобудівного обґрунтування розвитку їх туристично-рекреаційних функцій.

Отримали подальший розвиток:

- прийоми архітектурно-планувальної організації туристично-рекреаційного середовища (сценарного плану, комунікативного простору, візуального сприйняття тощо);

- рекомендації стосовно нормативно-правового забезпечення прийняття рішень щодо розвитку туристично-рекреаційних об'єктів на сільських територіях у процесі розроблення містобудівної документації.

Практичне значення одержаних результатів. Основні наукові положення дисертації – класифікація, принципи і моделі архітектурно-планувальної організації туристично-рекреаційного середовища в умовах сільської місцевості можуть бути використані у подальших дослідженнях специфіки просторової організації ОТГ у різних областях України; при корегуванні ДБН Б.2.2-12:2018 «Планування та забудова територій»; практичні рекомендації – методи оцінки ландшафтно-рекреаційних ресурсів, економіко-містобудівного обґрунтування розвитку рекреації та туризму в умовах сільських ОТГ. Практичне значення одержаних результатів полягає також у

можливості їх застосування при проектуванні туристично- рекреаційного середовища в сільській місцевості на трьох рівнях: а) територія громади; б) сільського поселення; в) рекреаційного (туристичного) закладу в сільській місцевості, що за складом і змістом формалізується у відповідних видах та стадіях проектних робіт.

Основні матеріали наукового дослідження впроваджені автором у ДБН Б.1.1-21:2017 «Склад та зміст схеми планування території, на якій реалізуються повноваження сільських, селищних, міських рад» у розділі «Ландшафтний план» («УКРНДПЦИВІЛЬБУД», 2017 р.), а також у понад 30 проектних роботах в ДП «УКРНДПЦИВІЛЬБУД» (2016-2018 рр.) та в ТОВ «УКРНДПЦИВІЛЬБУД» (2019-2020 рр.), у тому числі: «Схемах планування території» Сатанівської, Рукшинської, Присиваської, Коблевської ОТГ та інших, виконаних за участю автора як головного архітектора проектів; у проекті генерального плану історичного села Свірж Перемишлянського району Львівської області, розробленого за участі автора.

Роботи автора за темою дисертаційного дослідження відзначені:

- «Схема планування Сатанівської територіальної громади Хмельницької області» – призом «Простір» в номінації «Містобудування» (НСАУ, 2017 р.);
- «Схема планування Коблевської ОТГ Миколаївської області» – званням лауреат конкурсу «Простір» в номінації «Містобудування» (НСАУ, 2019 р.);
- «Комплексний план просторового розвитку Миколаївської ОТГ Донецької області» – званням лауреат конкурсу «Простір» в номінації «Містобудування» (НСАУ, 2020 р.).

Особистий внесок здобувача. Основні положення і результати дисертаційного дослідження, винесені на захист, отримані автором особисто, що засвідчується 9 одноосібними публікаціями та 1 у співавторстві. В опублікованій у співавторстві з професором Т.Ф.Панченко статті [4] автору належить систематизація літературних джерел.

Дисертантом здійснено за темою дослідження натурні обстеження ОТГ, експериментальне проектування, оформлення графічної експозиції та завершеного тексту наукової праці. При цитуванні текстів інших авторів мають місце посилання на відповідне літературне джерело.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження доповідались автором на науково-практичних конференціях та практичних семінарах: «Геоінформаційні технології у територіальному управлінні», (Одеса, 2014,2015,2016 рр.); «ГІС-технології на основі пакету ARC-GIS», (Київ 2018, 2019 рр.); «Практичний досвід відображення положень Стратегій соціально-економічного розвитку в проектах планування територій - об'єднаних територіальних громад», (Дніпро, 2018 р.); «Децентралізація – це ДОБРЕ», (Київ, 2018 р.); «Програма місцевого сталого розвитку. Форум з питань системного управління земельними ресурсами громад», (Київ USIAD, 2019 р.) «Про відображення напрямків рекреаційної діяльності в проекті Схеми планування Коблевської ОТГ засобами GIS-технологій», (Київ, 2019 р.)

Публікації. Основні положення дисертації опубліковано в 12 статтях, 4 - у наукових фахових виданнях України; 2 – у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних; 1 – у іноземних фахових виданнях, в тому числі, що входять до наукометричних баз Index Copernicus (IC); 3 тези доповідей міжнародних конференцій; 2 статті, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура і обсяг роботи. До складу дисертації входять: анотації, список публікацій, перелік термінів, вступ, три розділи із висновками, загальні висновки, список використаних джерел та додатки. Загальний обсяг роботи складає 215 сторінок: 147 сторінка – основна текстова частина, 36 сторінки – рисунки, 14 сторінок – список використаних джерел (загальна кількість найменувань - 158), 26 сторінок – додатки, 10 сторінок – акти впроваджень.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету, завдання, методи дослідження, наукову новизну; розкрито особистий внесок здобувача, практичне значення роботи та її впровадження у практику проектування та управління розвитком територій сільських громад та поселень, а також представлено дані щодо апробації результатів дисертації.

У першому розділі «**Аналіз науково-проектного досвіду розвитку сільських поселень з туристично-рекреаційними функціями**» на основі вивчення сучасної світової та вітчизняної практики розвитку рекреації та туризму в сільських поселеннях встановлено, що ця сфера діяльності у різні історичні періоди розвивалась відповідно до існуючих на той період соціально-економічних умов. Зокрема в Україні було визначено такі основні напрямки, як: а) «виїзний самодіяльний відпочинок» (XIX ст.); б) «соціалізація» форм масового відпочинку, населення (60-80 рр. XX ст); в) «індивідуалізація» форм відпочинку (70-90 рр. XX ст.); г) «капіталізація» форм відпочинку (90 р. XX-20 р. XXI ст.).

Встановлено, що найсуттєвіший вплив на розвиток туристично-рекреаційної сфери окремих сільських місцевостей мають:

а) природно-культурні об'єкти, до яких належать регіональні ландшафтні парки, ботанічні сади, пам'ятки історико-культурної спадщини, музеї, культурні та релігійні традиції тощо; б) інфраструктура закладів обслуговування, серед яких різного типу рекреаційне житло, ресторани, заклади обслуговування, транспортні засоби, торговельна мережа тощо; в) доступність сільської місцевості (наявність транспорту, доріг, аеропортів (портів), залізничної мережі тощо); г) туристичний імідж місцевості, що існує у свідомості потенційних клієнтів і суттєво впливає на підсвідоме бажання відвідати саме дану територію; д) економічні чинники, які залежать від стандарту послуг, пори року, кількості транспорту (доступності) тощо.

Базуючись на положеннях Земельного кодексу України, затвердженої Законом України «Генеральної схеми планування території України» (2002 р.),

«Державної цільової програми розвитку туризму та курортів України на період до 2020 року», автором визначено основні передумови використання сільських територій і поселень для розвитку сільської рекреації та туризму:

сільські місцевості займають близько 63,5% території країни, серед яких для розвитку туристично-рекреаційних функцій найбільш перспективні ділянки знаходяться у Карпатах, Причорномор'ї, Придніпров'ї;

- чисельність сільських населених пунктів в Україні становить 28,8 тис., у тому числі тих, що мають визначні курортні та туристично-рекреаційні ресурси загальнодержавного значення – близько 130;

- природно-культурні ресурси місцевого значення наявні в переважній більшості сільських поселень;

- для розвитку різних секторів туристично-рекреаційної сфери, у тому числі і сільського туризму;

- земельні ресурси (оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного призначення та природно-заповідного фонду) займають близько 25% території країни.

На основі аналізу науково-теоретичних праць провідних фахівців в галузі курортних, рекреаційних та туристичних досліджень (В.Зарецького, Т.Панченко, І.Родічкіна, В. Шулика, Г.Шульги та інших) встановлено, що існують різні інтерпретації термінологічних визначень у цій сфері. Зокрема, що стосується широкого використання на міжнародному рівні термінів «сільський зелений туризм», «фермерський туризм», «агротуризм», «екотуризм», то вони охоплюють великий спектр форм відпочинку на селі: стаціонарний відпочинок у сільській місцевості (сільська рекреація); відпочинок в туристичних центрах, на курортах, що розташовані в сільських поселеннях (селах, селищах; малих містах); відпочинок у сільських садибах (агротуризм, фермерський туризм).

Дослідження наукових праць, присвячених проблемам розвитку сільських територій і поселень, свідчать про те, що протягом років існували різні концепції щодо їх майбутнього: це «комплексний переустрій сіл» (З.Мойсеєнко, В.Косенко, Г.Болотов та інші); перетворення «сіл у робітничі селища» (М.Курінний); створення «експериментально показових сіл» (Г.Делеур, Ю.Хохот); визначення «не перспективних сіл» для будь-якого розвитку (Б.Тобілевич).

У процесі дисертаційного дослідження автором здійснено аналіз проектної документації (понад 60 об'єктів), а також натурні обстеження сільських поселень (близько 30) розташованих у різних областях України (Івано-Франківська, Львівська, Сумська, Тернопільська, Чернігівська).

Встановлено, що значний туристично-рекреаційний потенціал мають історичні населені пункти (понад 260 сільських поселень), серед яких найбільш відомі Олесько, Підгірці, Качанівка, а також окремі сільські поселення з пам'ятками архітектури та містобудування (фортеці, замки, дерев'яні церкви та храми, дворянські садиби, палаци тощо).

Проаналізовано та виявлено основні фактори, що впливають на розвиток туристично-рекреаційної сфери у сільській місцевості: а) містобудівні умови;

б) соціально-економічні чинники; в) природні ресурси та об'єкти культурної спадщини.

Встановлено класифікацію ОТГ за критерієм організації туристично-рекреаційної діяльності як об'єктів «стратегічного» (основного) та «оперативного» (другорядного) напрямків розвитку; розширено типологію поселень з урахуванням туристично-рекреаційних функцій та виділено: курортні селища; рекреаційні селища; агрорекреаційні села; туристичні поселення; дачні та садівницькі поселення; котеджні селища; фермерські та хутірські домогосподарства.

У другому розділі **«Методи визначення туристично-рекреаційного потенціалу сільських територій і поселень»** представлено загальну методiku дослідження обраної проблеми; методичні підходи до оцінки туристично-рекреаційних ресурсів сільських територій і поселень; методичні аспекти економіко-містобудівного обґрунтування туристично-рекреаційного розвитку даних територій.

Базуючись на загальних методах дослідження даної проблеми (літературного аналізу джерельної бази; порівняльного аналізу наукових та проектних робіт; натурних обстеженнях сільських поселень та атрактивних територій; аналізу статистичних даних; географічної систематизації тощо), автором проаналізовано понад 150 науково-теоретичних вітчизняних та зарубіжних джерел; здійснено порівняльний аналіз практики організації туристично-рекреаційного середовища у сільських умовах, як за кордоном (Австрія, Ірландія, Польща, Франція тощо), так і в Україні (на прикладі 30 ОТГ у 12 областях), проведено натурні обстеження понад 30 сільських поселень, які уже сьогодні є центрами сільської рекреації та туризму (як, наприклад: Гута, Кирилівка, Копачів, Поляна, Сатанів).

Відомо, що планувальна організація як окремих сільських поселень, так і ОТГ здійснюється на основі комплексної оцінки їх території (з визначенням сільбищних, виробничих, сільськогосподарських, лісових та інших функціональних зон), а формування туристично-рекреаційних об'єктів у їх межах передбачається здійснювати на основі спеціалізованої «ландшафтно-рекреаційної» оцінки окремих ділянок. Загальна методика комплексної оцінки широко і детально науково опрацьована (В.Городської, В.Зарецький, І.Родічкін, В.Тимчинський та інші); що ж стосується методики «ландшафтно-рекреаційної оцінки» територій та їх окремих ділянок існують різні методичні підходи: оцінки рельєфу (за А.Мелік-Пашаєвим); екзогенних та ендегенних процесів (за А.Голубом); оцінки водойм та пляжів (за Т.Панченко) тощо.

Аналіз території із застосуванням засобів ГІС-технологій, проведений на картографічній основі в процесі розробки проектів просторового планування деяких ОТГ (Сатанівської, Волочиської, Присиваської тощо) дозволив конкретизувати та виокремити ті територіальні ділянки ландшафту, які мають умови для організації сільської рекреації та ті, які є небезпечними для використання. Встановлено, що для розвитку сільської рекреації та туризму необхідно застосування методів «інвентаризації» та «ідентифікації»

компонентів природної (клімат, флора, фауна тощо), культурної (пам'ятки народної архітектури, визначні місця тощо), містобудівної (сільська поселенська мережа, виробнича, інженерно-транспортна інфраструктура тощо) та ознак асоціативної своєрідності (традиції, фольклор, етнографія), що повинно бути представлено у проектно-планувальній документації сільських територій і поселень.

Методом розрахунків рекреаційної (туристичної) ємності сільських територій визначається кількість тимчасового населення (відпочиваючих, туристів); методом визначення допустимих рекреаційних навантажень – кількість осіб на 1 га; встановлення ризиків рекреаційної дигресії – показниками ерозії ґрунтів, витоптування рослинного покриву тощо.

Відповідно до цих розрахунків повинні визначитись освоєні та резервні земельні ділянки (оздоровчого, рекреаційного, природоохоронного призначення) при просторово-планувальній організації території громади. Що стосується інвентаризації усіх земель ОТГ, то вона здійснюється у процесі комплексної «еколого-містобудівної» оцінки всієї сільської території.

Метод «еколого-містобудівної оцінки території» (сільської громади або сільського поселення), запропонований автором, передбачає врахування низки чинників відповідно до представленої формули: $S_{отг} - (0,5 \times S_{еє}^* + S_{пр} + S_{кф} + S_{тр}) = S_{трл}$, де $S_{отг}$ – територія об'єднаної територіальної громади, га; $S_{еє}$ – території ділянок можливих екзогенних та ендемогенних процесів, га; $S_{пр}$ – території, що за функціональним використанням відносяться до земель промисловості чи виробничих територій, га; $S_{кф}$ – території комунальних зон сільських поселень, га; $S_{тр}$ – території транспорту, зон автомагістралей, залізниць, придорожного сервісу, га; $S_{трл}$ – території рекреаційного ландшафту, га; * - на території, можливих ендемогенних та екзогенних процесів, які частково придатні для рекреаційної та туристичної діяльності, вводиться коефіцієнт 0,5 (рис. 1).

У результаті оцінки туристично-рекреаційних ресурсів конкретної сільської місцевості визначається «рейтинг» привабливості даних територій для розвитку зазначених функцій: високий, середній, низький.

Проведений аналіз результатів «експертного опитування», здійснений автором при розробці проектів просторового планування територій адміністративних районів та об'єднаних територіальних громад, дозволив встановити для ландшафтів різної цінності корегуючі коефіцієнти до чинних нормативних показників (для ландшафтів з високим рейтингом привабливості – 1; для ландшафтів с середнім рейтингом привабливості – 0,5; для ландшафтів із низьким рейтингом привабливості – 0,05).

Запропонований метод «визначення рекреаційної ємності» сільських територій, передбачає інтеграцію показників «еколого-містобудівної оцінки» та «рейтингової оцінки», що представлено відповідною формулою: $Є_{лр} = Є_{л1} + Є_{л2} + Є_{л3}$, де $Є_{лр}$ – ємність території за результатами її ландшафтно-рекреаційної оцінки, (люд.); $Є_{л1}$ – одномоментна допустима ємність частини територій, що отримали найвищу рейтингову оцінку якості ландшафту (коефіцієнт 1); $Є_{л2}$ -

одномоментна допустима ємність тих територій, що отримали середню рейтингову оцінку (коефіцієнт 0,5); $E_{лз}$ - одномоментна допустима ємність ділянок територій, що отримали низьку рейтингову оцінку якості ландшафтів (коефіцієнт 0,05).

Соціально-економічний аналіз розвитку туристично-рекреаційної сфери в умовах сільських територій і поселень свідчить про її економічну рентабельність як самостійної галузі; доцільність зміни структури соціальних потреб; необхідність врахування містоутворюючої ролі туристично-рекреаційних об'єктів, що відповідає завданням формування локальних систем розселення у межах об'єднаних територіальних громад.

В третьому розділі **«Наукові засади архітектурно-планувальної організації сільських територій та поселень з туристично-рекреаційними функціями»** розроблено планувальні засади (принципи, моделі та прийоми) організації туристично-рекреаційного середовища сільських територій і поселень; надано рекомендації для нормативно-правового забезпечення прийняття рішень щодо розвитку туристично-рекреаційних об'єктів в умовах сільських територій при розробленні містобудівної документації.

Встановлено класифікацію об'єднаних територіальних громад з позицій рекреаційно-туристичної діяльності, як об'єктів «стратегічного» та «оперативного» напрямків розвитку; розширено типологію поселень сільських з веденням до переліку відомих містобудівних утворень (курорти, рекреаційні селища, туристичні поселення) «спеціалізованих» поселень (агрорекреаційні села, дачні та садівницькі поселення, фермерські та хутірські домогосподарства).

Досліджено особливості встановлених типів населених пунктів: «курортні селища» - поселення міського типу, центри локальних систем розселення ОТГ, основою розвитку яких є лікувально-оздоровчі заклади – санаторії, пансіонати тощо (с. Сатанів, с. Кваси, с. Гута тощо); «рекреаційні селища» - поселення для тривалого відпочинку населення, основою розвитку яких є стаціонарні заклади відпочинку – готелі, будинки відпочинку тощо, «житлово-рекреаційні» комплекси – для проживання постійного та тимчасового населення (с. Поляна, с. Кирилівка, с. Східниця тощо); «агрорекреаційні села» - сільські поселення, основою розвитку яких є виробництво агропромислової продукції та будівництво приватного житла для сезонного відпочинку (с. Зазим'я, с. Хотянівка, с. Романків, с. Вишеньки тощо).

В сільських поселеннях, в структурі забудови яких знаходяться визначні пам'ятки історико-культурної спадщини або культові споруди, формуються «туристичні комплекси» (с. Підгірці, с. Свірж, с. Великі Межиричі тощо), зокрема «Духовний Центр Зарваницької Божої матері» (село Зарваниця).

До «туристичних поселень» відносяться також і такі села, які в силу природних чи імігаційних процесів залишились без населення і у даний час використовуються для розміщення туристів (рекреантів).

На основі аналізу світового та вітчизняного досвіду автором розроблено концептуальні засади архітектурно-планувальної організації сільських територій та поселень, які сформульовано у таких принципах:

- принцип «збереження традиційного сільського розселення», сільського укладу життя та народних традицій, (передбачає відродження історико-культурної ідентичності, реновацію сільської забудови для створення комфортних умов відпочинку тимчасового населення);

- принцип «резервування та цільового використання природно-культурних ресурсів» (має за мету визначити цінність та параметри земельних ділянок сільських територій, перспективних для туристично-рекреаційної діяльності) (рис. 2);

- принцип «створення нових форм підприємництва» (спрямований на розширення системи спеціалізованих об'єктів обслуговування – національної кухні, художніх промислів, кінних шкіл, оренди туристичного спорядження тощо);

- принцип «формування екологічно сприятливого туристично-рекреаційного середовища» (реалізується через підвищення рівня облаштування сільських поселень, збереження об'єктів місцевого природно-заповідного фонду, сприяє створенню екологічних будинків (дерев'яних хиж, колиб, притулків, «ранчо», призначених для катання на конях, гри у гольф тощо).

Базуючись на цих принципах, на основі «сценарного підходу» щодо організації просторових і візуальних зв'язків розроблено планувальні моделі формування туристично-рекреаційного середовища у різних природних умовах сільської місцевості.

Доведено, що принцип створення нових форм підприємництва в сільській місцевості, є новим напрямком економічного розвитку сільських поселень, який реалізується на основі розроблення «бізнес-планів» туристично-рекреаційної діяльності, як організаційних, юридичних та фінансових документів (визначаються типи підприємств, витрати та доходи, джерела інвестицій, податки та пільги тощо).

Результати проведених досліджень та аналіз науково-проектної практики свідчать про те, що здійснювати архітектурно-планувальну організацію сільського туристично-рекреаційного середовища доцільно послідовно відповідно до функціонально-планувальних утворень: а) об'єднаної територіальної громади; б) сільського поселення (агрорекреаційного, курортного тощо); в) відповідного закладу (санаторного, рекреаційного, туристичного тощо); г) садово-дачної, фермерської та інших видів сільської забудови. У залежності від наведених типів територіальних утворень, а також схем туристичних трас (пішохідно-транспортних зв'язків між атрактивними об'єктами) визначаються й відповідні прийоми просторово-планувальної організації системи рекреації та туризму у сільських місцевостях, а саме: розосереджений, кільцевий, лінійний, компактний, точковий, змішаний.

При виборі того чи іншого прийому архітектурно-планувальної організації туристично-рекреаційного середовища у сільських умовах доцільно застосовувати «сценарний» підхід до трасування туристичних маршрутів для візуального сприйняття об'єктів архітектури та оточуючих їх ландшафтів. При цьому повинно бути передбачено «сегментацію» маршруту за певними вимогами для огляду об'єкта архітектури (рис. 3).

В умовах сільської місцевості важливим є також прийоми архітектурно-ландшафтного «облаштування» туристично-рекреаційного середовища, які здійснюються засобами його «реновації» та «ревіталізації» з урахуванням існуючої містобудівної ситуації. Не менше значення мають також прийоми створення комфортних умов для відпочинку тимчасового населення відповідно до концепції «локальної», «повної» та «розширеної» гостинності, що відповідає готельним умовам від 2,3 та 5 зірок.

Проведений аналіз нормативно-правової бази містобудівного проектування свідчить про те, що спеціальних методичних рекомендацій щодо проектування туристично-рекреаційного середовища в умовах ОТГ.

Враховуючи відсутність нормативно-методичних рекомендацій для проектування рекреаційного середовища в умовах ОТГ, з метою включення окремих регламентів до діючих нормативних документів (ДБН.Б.1-1-21; ДБН.Б.2.2-12.2018; ДБН.Б.1-1-21:2017 тощо) автором розроблено пропозиції щодо внесення змін та включення додаткової інформації в частині: термінології («ландшафтний план», «фермерська гостинність», «гостьовий будинок» тощо); оціночних показників ландшафту (1-високий рівень, 0,5 – середній, 0,05 – низький); показників забезпечення нічлігом відпочиваючих у житловому фонді сільських мешканців на одну особу: одноосібне помешкання (локальна гостинність) – 8-10 м²; двоосібне помешкання (повна гостинність) – 12-14 м²; 18-19 м²; багатоосібне помешкання (розширена гостинність) – не менше 6 м² (на кожну особу); зонування територій сільських поселень (зони основні: житлова, виробнича, рекреаційна; додаткові: утримання домашніх тварин; контакту з свійськими тваринами; кінно-прогулянкових маршрутів; проведення фольклорно – етнографічних фестивалів; функціонування промислів та об'єктів народного мистецтва тощо).

Встановлено, що вихідним проектним документом та науковим обґрунтуванням формування туристично-рекреаційного середовища у сільській місцевості повинна бути «Схема просторового планування території ОТГ», розроблена відповідно до регламентів удосконаленого за вимогами чинного законодавства ДБН Б.1.1-2.1.2017, затвердження якої у частині розділу «Ландшафтне планування» (за пропозиціями автора), вводить у правове поле проектні рішення щодо виявлення, збереження, охорони та раціонального використання місцевих природно-культурних ресурсів і робить їх обов'язковими для реалізації у межах конкретного адміністративно-територіального утворення.

Для розроблення таких проектів запропоновано алгоритм наукових та проектних дій (натурні обстеження; аналіз сучасного стану; соціально-

економічні розрахунки; прогнозування розвитку тощо) на основі вивчення низки чинників (природно-культурні та агропромислові ресурси; система сільського розселення; соціальна та технічна інфраструктура; трудові ресурси та потенційні споживачі туристично-рекреаційної сфери; інвестиційний клімат тощо).

Доведено практичну доцільність розвитку туристично-рекреаційної сфери у сільській місцевості (внутрішнього туризму) як альтернативної_щодо існуючої міждержавної системи місць відпочинку (виїзного туризму), яка є менш вразливою до надзвичайних ситуацій, наближеною до місць постійного проживання населення та забезпечує відпочинок його малозабезпечених категорій (сімей, людей похилого віку, інвалідів, дітей тощо). Соціально-економічне значення розвитку сільської рекреації та туризму полягає у створенні додаткового до сільськогосподарського виду туристично-рекреаційної підприємницької діяльності; підвищенні зайнятості членів сільських сімей; збільшенні місцевих бюджетів та доходів постійного населення; здійсненні заходів щодо сучасного рівня облаштування сільських поселень, що сприяє не тільки їх привабливості для перебування відпочиваючих, але й осідлості місцевого населення, а також у цілому збалансованому розвитку об'єднаних територіальних громад як нових опорних адміністративно-територіальних одиниць місцевого рівня у системі розселення України.

ВИСНОВКИ

1. Встановлено, що розвиток туристично-рекреаційної сфери в умовах сільських територій і поселень визнано на міжнародному рівні як «стратегічний напрямок XXI сторіччя», що підтверджено структурами та документами Ради Європи, де задекларовано «інтегрований розвиток села», «підтримка сільської рекреації нарівні із захистом природи», а також Регіональними програмами «Сільська гостинність» (Швеція), «Відпустка на селянському подвір'ї» (Австрія), «Агротуристичний бізнес» (Польща), «Категоризація різних форм використання сільського житла» (Україна).

Доведено актуальність створення «внутрішніх» туристично-рекреаційних систем в умовах сільських територій різних регіонів України як «альтернативних» форм організації місць відпочинку у районах постійного проживання населення, які мають значні соціально-економічні переваги (задоволення рекреаційних потреб малозабезпечених верств населення; створення нових робочих місць у сфері приватного підприємництва; позабюджетне фінансування будівництва), спрощену транспортну доступність та відсутність обмежень для відпочинку через ризики від надзвичайних ситуацій порівняно з існуючими міждержавними системами «виїзного туризму» і «зонами масового відпочинку» у приморських та гірських регіонах різних країн світу.

2. Досліджено історичні періоди розвитку цієї сфери в Україні та визначено такі етапи: «самодіяльні» форми відпочинку (приватні маєтки, садиби тощо; ХІХ ст.); «соціалізація» форм відпочинку (оздоровчі бази підприємств, молодіжні табори, оренда сільського житла; перша половина ХХ ст.); «індивідуалізація» форм відпочинку (садівницькі товариства, дачі; друга половина ХХ ст.); «капіталізація» форм відпочинку (котеджі, вілли, апартотелі; кінець ХХ ст. – початок ХХІ ст.). Визначено передумови розвитку в Україні сільських форм рекреації та туризму на нинішньому етапі її соціально-економічного розвитку: сільські місцевості становлять 63,5% території країни; чисельність сільських поселень з визначним курортним та туристично-рекреаційним потенціалом загальнодержавного значення становить понад 130 населених пунктів, а з ресурсами місцевого значення - 28,8 тис. сільських поселень; землі «цільового» використання (оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного та природно-заповідного призначення) за даними «Генеральної схеми планування території України» займають близько 25,0% її площі; створено понад 1000 об'єднаних територіальних громад, які мають визначні туристично-рекреаційні ресурси (етнічні особливості, атрактивні об'єкти, пам'ятки народної архітектури) та пристосоване для рекреаційної оренди сільське житло.

3. Узагальнено вітчизняний практичний досвід розвитку сільських територій і поселень у 12 областях, де сформовані об'єднані територіальні громади (ОТГ), у межах яких відбуваються складні процеси (самоврядного управління, майнової приватизації, ринку землі, агрорекреаційної та фермерської діяльності). Досліджено основні фактори, які впливають на формування поліфункціональної структури нових територіальних утворень: «містобудівні» умови визначають вибір місць відпочинку (сільська, приміська, урбанізована зони; приморські, прирічні, гірські поселення тощо); «соціально-економічні» чинники впливають на структуру соціальних потреб у сфері відпочинку (сімей, людей похилого віку, інвалідів, дітей) та враховують необхідність «диверсифікації» продуктивних господарств і розширення сфери індивідуального підприємництва; «природно-культурні» особливості вимагають резервування, охорони та раціонального використання рекреаційних територій; туристичного використання пам'яток архітектури, місць історичних подій, об'єктів народного мистецтва та художніх промислів.

4. Представлено удосконалені методи оцінки потенціалу сільських територій: «комплексної» оцінки всієї території об'єднаної громади (з визначенням сільбищних, виробничих, сільськогосподарських, лісовкритих та інших функціональних видів території); «спеціалізованої» ландшафтно-рекреаційної оцінки окремих земельних ділянок (природного рослинного ландшафту, водойм, пляжів тощо); «еколого-містобудівної» оцінки території (з показниками площі ділянок виробничих підприємств, сільської забудови, об'єктів соціальної, транспортної та інженерної інфраструктури, природно-заповідного фонду тощо). З використанням ГІС-технологій удосконалена та графічно відображена математична модель оцінки «мікрорельєфу» (типи,

форми, розчленування, перепади висот тощо). Метод визначення «рекреаційної ємності» сільських територій, запропонований автором, передбачає інтеграцію та порівняння показників їх «комплексної», «спеціалізованої» та «еколого-містобудівної» оцінки і на цій основі визначення показників «рейтингової» привабливості окремих ділянок (високий – 1,0, середній – 0,5, низький – 0,05). Сукупним результатом даних оцінок повинно бути встановлення таких показників: місткості складових елементів туристично-рекреаційного середовища (людино-місць); кількості тимчасового населення (відпочиваючих, туристів); допустимих рекреаційних навантажень (осіб на 1 га) тощо.

5. Сформульовано основні наукові принципи архітектурно-планувальної організації сільських територій і поселень в умовах ОТГ: принцип «збереження традиційного сільського розселення» (відродження історико-культурної ідентичності); принцип «резервування та цільового використання місцевих природно-культурних ресурсів» (виявлення цінних ділянок для перспективного туристично-рекреаційного освоєння); принцип «створення нових форм підприємництва» (розширення переліку об'єктів індивідуального виробництва: садово-квіткових господарств, плодово-ягідних плантацій, кінних ферм тощо); принцип «формування екологічно сприятливого туристично-рекреаційного середовища» (підвищення рівня архітектурно-ландшафтного облаштування сільських поселень та охорони природи).

Розроблено на основі «сценарного підходу» планувальні моделі формування туристично-рекреаційного середовища сільських поселень ОТГ з урахуванням просторово-візуальних зв'язків (екскурсійні маршрути, екологічні стежки тощо) та різних природних умов сільської місцевості.

6. Визначено «композиційні» прийоми просторово-планувальної організації туристично-рекреаційного середовища у залежності від типів територіальних утворень у сільській місцевості (об'єднана територіальна громада; сільське поселення; туристично-рекреаційний комплекс (заклад) та внутрішніх пішохідно-транспортних зв'язків (розосереджений, лінійний, кільцевий, компактний, точковий, змішаний); розглянуто прийоми архітектурно-ландшафтного «облаштування» даного типу середовища (реновації об'єктів народної архітектури, ревіталізації садово-паркових комплексів та садиб видатних діячів культури, реконструкції сільського житла, будівництва нових житлово-рекреаційних комплексів тощо) та рекомендовано прийоми створення «комфортних умов» для відпочинку тимчасового населення (добудова існуючого житла, його санітарне оснащення тощо) відповідно до концепції «локальної», «повної» та «розширеної» гостинності, яку можуть надавати сільські домогосподарства, фермерські господарства, міні-готелі, житлово-рекреаційні та туристичні комплекси тощо.

7. Підтверджено соціально-економічну ефективність та рентабельність розвитку туристично-рекреаційної сфери в умовах сільської місцевості як самостійної галузі, що впливає на зміни структури соціальних рекреаційних потреб населення та розширення сфери індивідуального підприємництва. Представлено удосконалений автором варіант розрахунку показників

«ефективності» функціонування даної сфери у сільських умовах, які встановлюються за відповідними формулами, де враховано: а) капітальні витрати на добудову (ремонт) існуючих домоволодінь, на будівництво нових будівель «біфункціонального» житла та громадських об'єктів обслуговування, а також на реставрацію пам'яток архітектури; б) строк окупності загальних обсягів капіталовкладень; річний розмір прибутку від експлуатації об'єктів туристично-рекреаційної інфраструктури (житлового фонду, підприємств харчування, сувенірної продукції тощо); в) соціально-економічне значення розвитку сільської рекреації та туризму, яке полягає у створенні додаткового до сільськогосподарського нового виду підприємницької діяльності, підвищенні трудової зайнятості сільських сімей, збільшенні місцевих бюджетів та доходів постійного населення.

8. Запропоновано пропозиції до відповідних діючих ДБН, щодо внесення змін та включення додаткової інформації в частині: термінології («ландшафтний план», «фермерська гостинність», «гостьовий будинок» тощо); оціночних показників ландшафту (1 – високий рівень привабливості; 0,5 – середній; 0,05 – низький); зонування території сільських поселень (основні зони – житлова, виробнича, рекреаційна, агроландшафтна; додаткові зони – утримання тварин, кінно-прогулянкових маршрутів, фольклорно-етнографічних фестивалів тощо). Рекомендовано цінним місцевим ландшафтам надавати статус «природно-заповідних територій», пам'яткам народної архітектури – статус «охоронюваних об'єктів». Встановлено, що основним проектним документом повинна бути «Схема планування ОТГ» з розділом «Ландшафтне планування» (за методикою автора) з використанням відповідного алгоритму проектних дій (натурні обстеження; аналіз сучасного стану; соціально-економічні розрахунки, прогнозування розвитку тощо) та запропонованої структури змісту проектного документу (ресурси, розселення, інфраструктура, потенційні споживачі, інвестиційний клімат тощо).

9. Доведено актуальність даного напрямку наукових досліджень, який може бути розвинутий в частині розроблення класифікації будівель і споруд туристично-рекреаційного призначення та нормативних вимог до їх проектування в умовах сільської місцевості; вивчення проблем малих історичних поселень та етнічних осередків як визначних місць туристично-рекреаційної мережі; експериментального проектування нових атрактивних об'єктів як за змістом, так і за прийомами інноваційної архітектури. Результати проведеного дослідження впроваджено автором у близько 30 «Схемах планування території громад» (Сатанівської, Присиваської, Коблевської тощо); у генплані історичного села Свірж; у ДБН Б.1.1-21:17 «Склад та зміст схеми планування території, на якій реалізуються повноваження сільських, селищних, міських рад» (авторський розділ – «Ландшафтний план»); у «Схемі планування територіальної громади в Миколаївській області» (I премія НСАУ, 2018); у «Схемі планування Сатанівської ОТГ Хмельницької області» (переможець огляду-конкурсу НСАУ в 2017 році); у «Схемі планування Коблевської ОТГ Миколаївської області» (диплом в огляді – конкурсі НСАУ в 2018 році); у

«Комплексному плані просторового розвитку Миколаївської ОТГ Донецької області» (диплом в огляді – конкурсі НСАУ в 2020 році).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Л.О.Чижевська, Т.Ф.Панченко. Передумови та практика розвитку рекреації у сільських поселеннях. Архітектурний вісник КНУБА: наук. – вироб. збірник. Київ, 2016. Вип. 8 – 9. С.19 - 27. *Особистий внесок здобувача: систематизація літературних джерел.*

2. Л.О.Чижевська. Наукове обґрунтування проблеми розвитку рекреації та туризму у сільській місцевості. Сучасні проблеми архітектури та містобудування: наук. – техн. збірник. Київ, 2016. Вип. 42. С.241 - 251.

3. Л.О.Чижевська. Фактори, що впливають на розвиток рекреаційно-туристичної діяльності в сільських територіях і поселеннях. Містобудування та територіальне планування: наук. – техн. збірник. Київ, 2020. Вип. 72. С. 273 – 287.

4. Л.О.Чижевська. Ландшафтне планування – важлива складова просторового планування сільських територіальних громад туристично-рекреаційного спрямування. Сучасні проблеми архітектури та містобудування: наук. – техн. збірник. Київ, 2020. Вип. 56. С.275 - 290.

Статті у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних

5. Chyzhevskaya L. Forming principles of spatial – planning model for recreation environment in rural local conditions. Architectural Studies. Lviv, 2020. Vol. 6, No 2. P. 302 – 310. ISSN 2411-801X. (Index Copernicus).

6. Chyzhevskaya L. Types of rural settlements with agricultural direction and methods of architectural and planning organization of their recreational environment. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Архітектура: збірник наукових праць. Львів, 2020. Vol. 2 № 2. С. 229 – 236. ISSN 2523-4757. (Index Copernicus).

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав

7. Chyzhevskaya L. Techniques of architectural-planning accentuation of tourist attractions – significant monuments of architecture and renovation or their territories in rural communities. Current issues in research, conservation and restoration of historic fortifications: collection of scientific articles. Chelm, 2020. № 13. P. 54. ISSN 2544-6517.

Тези і матеріали наукових конференцій

8. Л.О.Чижевська. Д.В.Редчиць. Наскрізне містобудівне проектування із застосуванням ГІС-технологій на прикладі Київської області. Матеріали науково-практичної конференції: «Геоінформаційні технології у

територіальному управлінні». Одеса, 2014. С. 88 - 91. *Особистий внесок здобувача: методика виконання проектних робіт.*

9. Л.О.Чижевська, Т.В.Криштоп, І.І.Войко, Т.С.Крило, В.О.Сисак. Досвід та проблеми застосування ARCGIS в містобудівному проектуванні. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції: «Геоінформаційні технології у територіальному управлінні». Одеса, 2015. С. 60 - 61. *Особистий внесок здобувача: формулювання особливостей виконання робіт на прикладі схем планування ОТГ.*

10. Л.О.Чижевська, Т.В.Криштоп, І.І.Войко, Т.С.Крило, В.О.Сисак. Просторове планування на місцевому рівні з застосуванням ГІС-технологій. Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції: «Геоінформаційні технології у територіальному управлінні». Одеса, 2016. С.71-72. *Особистий внесок здобувача: алгоритм виконання робіт з застосуванням ГІС-технологій.*

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

11. Л.О.Чижевська. Нормативна база та практичний досвід просторового планування територій для об'єднаних територіальних громад. Архітектурний радник для громад. Київ, 2019. С. 46 - 49.

12. Л.О.Чижевська. Функціонально-планувальна організація селянських агросадіб. Natural and Tehnical Sciences. Budapest, 2020. № VI (29). ISSUE 238. P. 7 - 11. p – ISSN 2308-5258, e - ISSN 2308-1996.

АНОТАЦІЯ

Чижевська Л.О. Принципи архітектурно-планувальної організації сільських територій і поселень з туристично-рекреаційними функціями. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури за спеціальністю 18.00.04 – Містобудування та ландшафтна архітектура. – Київський національний університет будівництва і архітектури, Київ, 2021.

Удосконалені методи оцінки туристично-рекреаційного потенціалу сільських територій: «комплексної» оцінки всієї території громади, «спеціалізованої» ландшафтно-рекреаційної оцінки окремих ділянок, «еколого-містобудівної» оцінки території. Метод визначення «рекреаційної ємності» сільських територій передбачає інтеграцію та порівняння їх показників. Сформульовано принципи архітектурно-планувальної організації сільських територій і поселень в умовах ОТГ: «збереження традиційного сільського розселення»; «резервування та цільового використання місцевих природно-культурних ресурсів»; «створення нових форм підприємництва»; «формування екологічно сприятливого туристично-рекреаційного середовища».

Визначено «композиційні прийоми просторово-планувальної організації туристично-рекреаційного середовища».

Підтверджено соціально-економічну ефективність та рентабельність розвитку туристично-рекреаційної сфери в умовах сільської місцевості як самостійної галузі, що впливає на зміни структури соціальних рекреаційних потреб населення та розширення сфери індивідуального підприємництва.

Запропоновано внести пропозиції до відповідних діючих ДБН. Доведено актуальність даного напрямку наукових досліджень, який може бути розвинутий в частині розроблення класифікації будівель і споруд туристично-рекреаційного призначення та нормативних вимог до їх проектування в умовах сільської місцевості.

Ключові слова: туристично-рекреаційний потенціал, еколого-містобудівна оцінка, рекреаційна ємність, композиційні прийоми просторово-планувальної організації туристично-рекреаційного середовища.

АННОТАЦИЯ

Чижевская Л.А. Принципы архитектурно-планировочная организация сельских территорий и поселений с туристическо-рекреационными функциями. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание учетной степени кандидата архитектуры по специальности 18.00.04 – Градостроительство и ландшафтная архитектура. Киевский национальный университет строительства и архитектуры, Киев, 2021.

Усовершенствованы методы оценки туристско-рекреационного потенциала сельских территорий: «комплексной» оценки всей территории общины «специализированной» ландшафтно-рекреационной оценки отдельных участков, «эколого-градостроительной» оценки территории. Метод определения «рекреационной емкости» сельских территорий предусматривает интеграцию и сравнение их показателей. Сформулированы принципы архитектурно-планировочной организации сельских территорий и поселений в условиях ОТО: «сохранения традиционного сельского расселения»; «резервирования и целевого использования местных природно-культурных ресурсов»; «создания новых форм предпринимательства»; «формирования экологически туристско-рекреационной среды».

Определены композиционные приёмы пространственно-планировочной организации туристско-рекреационной среды.

Предложено внести предложения к соответствующим действующим нормативным документам (ДБН). Доказана актуальность данного направления научных исследований, который может быть развит в части разработки классификации зданий и сооружений туристско-рекреационного назначения и нормативных требований к их проектированию в условиях сельской местности.

Ключевые слова: туристско-рекреационный потенциал, эколого-градостроительная оценка, рекреационная емкость, композиционные приемы пространственно-планировочной организации туристско-рекреационной среды.

ABSTRACT

Chyzhevska L.O. Principles of architectural and planning organization of rural areas and settlements with tourist and recreational functions. – As a manuscript.

Thesis for the Doctor of Philosophy degree in specialty 18.00.04 - "Urban planning and landscape architecture". - Kyiv National University of Construction and Architecture, Kyiv, 2021.

The dissertation research is devoted to the problems of town - planning formation of the tourist and recreational environment of rural territories and settlements. The preconditions for the development of rural forms of recreation and tourism in Ukraine at the current stage of its socio-economic development are determined. The domestic practical experience of the development of rural territories and settlements in 12 oblasts, where united territorial communities (UTG) are formed, is generalized. The main factors influencing the formation of the multifunctional structure of new territorial formations are investigated.

Improved methods for assessing the potential of rural areas are presented: "comprehensive" assessment of the entire territory of the united community "specialized" landscape and recreational assessment of individual land plots "ecological and urban" assessment of the territory.

The method of determining the "recreational capacity" of rural areas, proposed by the author, involves the integration and comparison of indicators of their "comprehensive", "specialized" and "ecological and urban" assessment and on this basis to determine the "rating" attractiveness of individual sites

The main scientific principles of architectural and planning organization of rural areas and settlements in the conditions of STG are formulated: the principle of "preservation of traditional rural settlement" (revival of historical and cultural identity); the principle of "reservation and targeted use of local natural and cultural resources" (identification of valuable areas for promising tourist and recreational development); the principle of "creation of new forms of entrepreneurship" (expansion of the list of objects of individual production); the principle of "formation of ecologically favorable tourist and recreational environment" (increasing the level of architectural and landscape arrangement of rural settlements and nature protection).

Based on the "scenario approach", planning models for the formation of the tourist and recreational environment of rural settlements of OTG have been developed, taking into account spatial and visual connections (excursion routes, ecological trails) and different natural conditions of the countryside. The "compositional" methods of spatial-planning organization of the tourist-recreational environment depending on the types of territorial formations in the countryside are determined; the united territorial community; rural settlement; tourist-recreational complex (institution);

Techniques of architectural and landscape "arrangement" of this type of environment (renovation of objects of folk architecture, revitalization of garden and

park complexes and estates of prominent cultural figures, reconstruction of rural housing, construction of new housing and recreational complexes, etc.) are considered.

The socio-economic efficiency and profitability of the development of the tourist and recreational sphere in rural areas as an independent industry, which affects changes in the structure of social and recreational needs of the population and the expansion of individual entrepreneurship, has been confirmed. The version of calculation of indicators of "efficiency" of the functioning of this sphere in rural conditions which are established by the corresponding formulas is improved by the author.

It is proposed to make proposals to the relevant existing DBN, to make changes and include additional information in terms of terminology ("landscape plan", "farm hospitality", "guest house", etc.); landscape assessment indicators (1 - high level of attractiveness 0.5 - medium; 0.05 - low); etc.

The relevance of this area of research has been proved, which can be developed in terms of developing the classification of buildings and structures for tourist and recreational purposes and regulations for their design in rural areas; study of the problems of small requirements of historical settlements and ethnic centres as attractions of the tourist and recreational network.

Keywords: tourist-recreational potential, ecological-urban estimation, recreational capacity, compositional tools of the tourist-recreational environment spatial-planning organization.

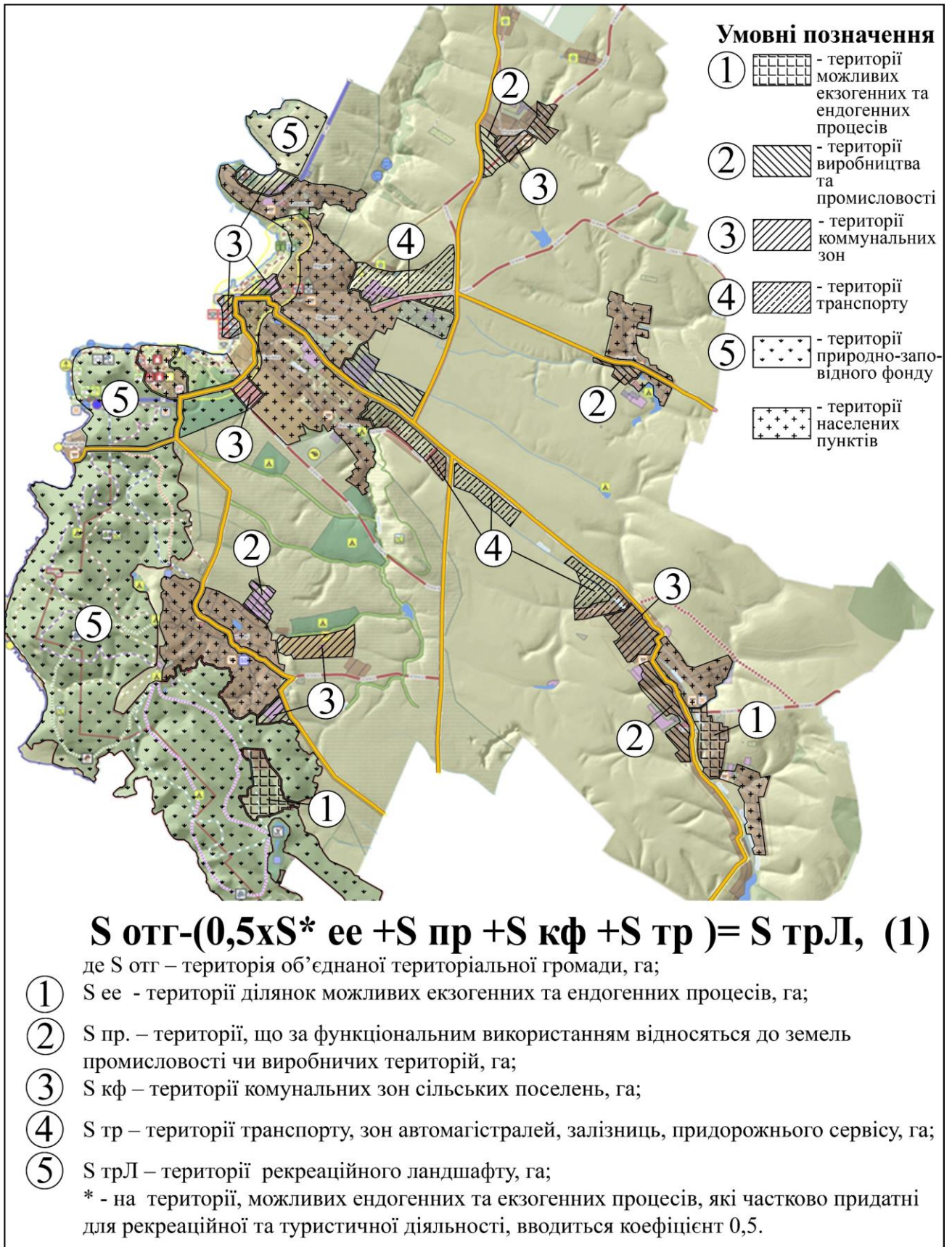

Рис. 1. Метод «еколого-містобудівної оцінки території»
(на прикладі території Сатанівської ОТГ Хмельницької області)

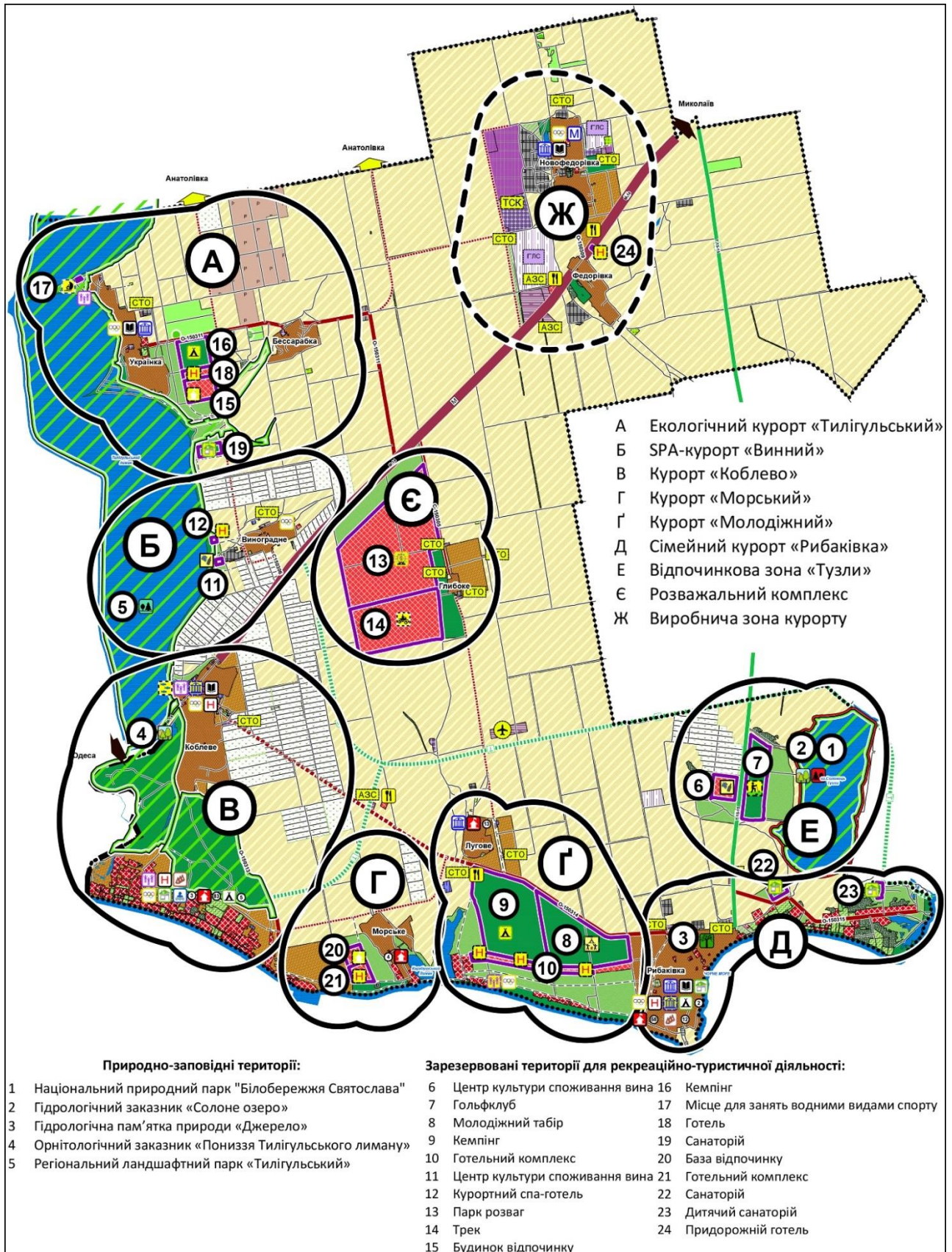

Рис. 2. Реалізація принципу «резервування та цільового використання природно-культурних ресурсів» в проекті просторового планування Коблівської ОТГ Миколаївської обл.

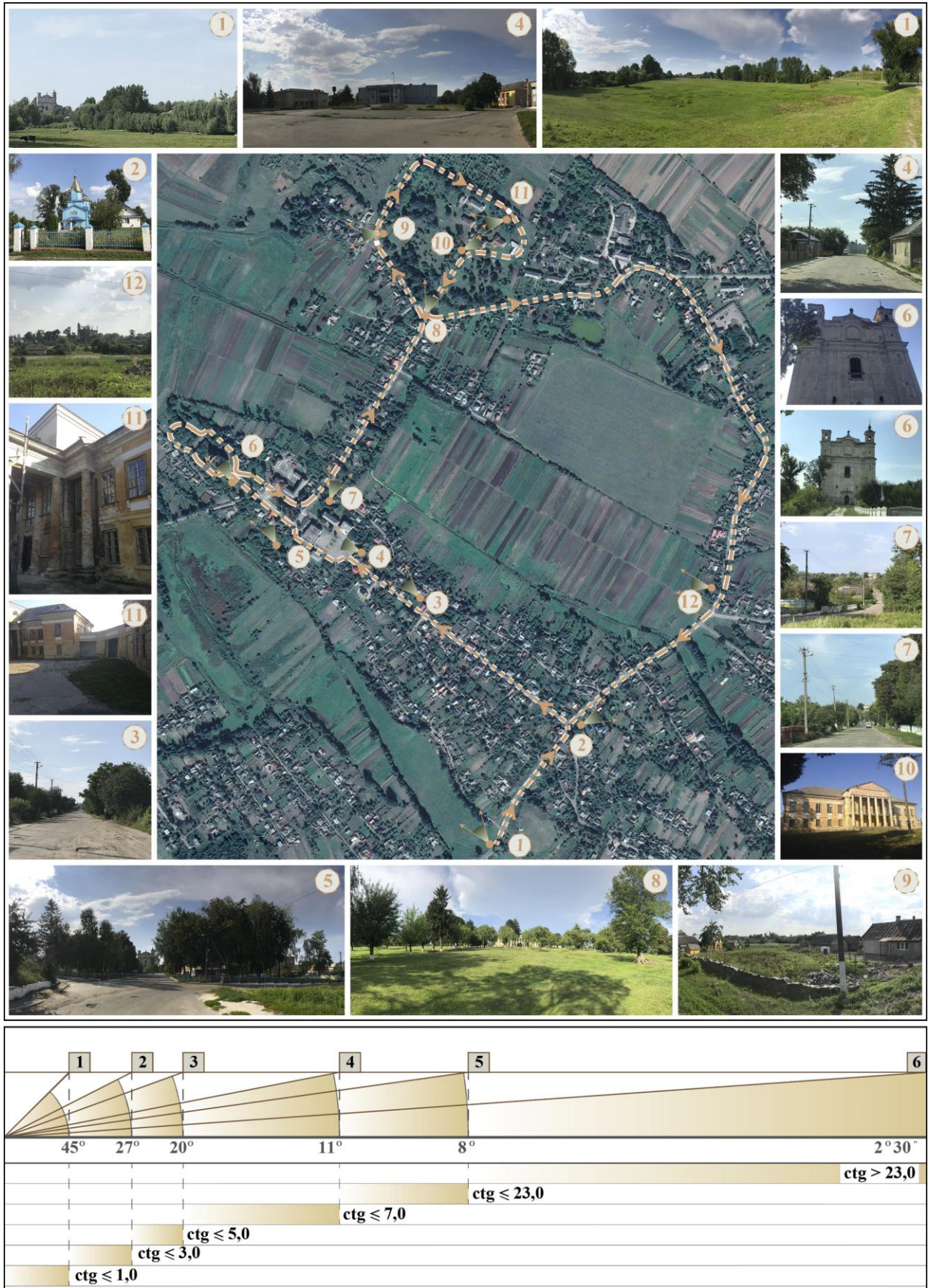

Рис. 3. Прийоми лінійно-кільцевого розміщення елементів туристично-рекреаційного середовища (застосування «сценарного» підходу до трасування туристичних маршрутів).